

ÚVOD DO ČESKÉ FILOZOFIE NÁBOŽENSTVÍ

Tomáš Bubík

Univerzita Pardubice
2009

U se můžete přihlásit buď přímým Wi-Fi Eduroam. Z prostor mimo stacionární přístupem zadáním : využívat pouze prostřednictvím

uni.cz
: zdrojích a ve fyzických

K. Lze v něm vyhledávat el.
rné texty o prohledávat obsah

řáclav Trunec

aná síť, připojení **bez hesla**
se přihlásit:
čz)
eduroam)

ovizování technikou, studovnu
ně na recepci.

t.ly /tymovka

ré se otevírají pomocí studentské
způjčit kartu náhradní. Skříňka je
ihou být uschována do roletové
u otevírací dobu jako knihovna,

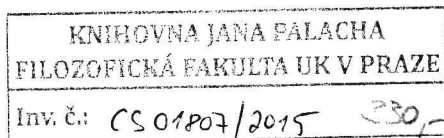
---

ie ZAVŘENO

420 221 619 338

v. 2 (únor 2017)

Kniha vychází díky finanční podpoře Univerzity Pardubice a Grantové agentury České republiky v rámci projektu GA401/07/0203.

Recenzovali:

PhDr. David Václavík, Ph.D.

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.

© Tomáš Bubík, 2009

© Univerzita Pardubice, 2009

ISBN 978-80-7395-186-3

Věnováno mému olomouckému profesoru filozofie

Janu Štěpánovi

se můžete přihlásit buď přímým Wi-Fi Eduroam. Z prostor mimo anální přístupem zadáním využít pouze prostřednictvím

ni.cz zdrojích a ve fyzických

. Lze v něm vyhledávat el. ié texty o prohledávat obsah

iclav Trunec

rá síť, připojení **bez hesla** a přihlásit: z) (duoram)

řizování technikou, studovnu ž na recepci.

y/lymovka

se otevírají pomocí studentské účtít kartu náhradní. Skříňka je ou být uschována do roletové otevírací dobu jako knihovna,

ZAVŘENO

20 221 619 338

v. 2 (únor 2017)

OBSAH

ÚVOD	6
I. NÁBOŽENSTVÍ V PRŮSEČÍKU MODERNÍ FILOZOFIE A VĚDY	8
II. POZNÁMKY K ČESKÉ FILOZOFICKÉ REFLEXI NÁBOŽENSTVÍ	17
2. 1 Náboženství, filozofie a věda	17
2. 2 „Pravé“ náboženství a „skutečná“ věda v katolickém myšlení	22
2. 3 Vztah náboženství a vědy z hlediska liberálně orientované protestantské filozofie	29
2. 4 Tázání po počátku náboženství	37
2. 5 Hledání nového náboženství prostřednictvím kritiky katolicizmu	44
2. 6 Humanita jako Masarykem formulovaná vůdčí idea nového náboženství	54
2. 7 Perspektivy nového náboženství v moderní společnosti	59
2. 8 Marxisticko-leninská filozofie a náboženství	66
III. VYBRANÉ OSOBNOSTI ČESKÉ FILOZOFIE O VÍŘE A NÁBOŽENSTVÍ	87
3. 1 TOMÁŠ G. MASARYK – Náboženství pro moderního člověka	87
3. 2 FRANTIŠEK KREJČÍ – Pozitivizmus a náboženství	92
3. 3 LADISLAV KUNTE – Úvahy o novém náboženství	98
3. 4 JOSEF TVRDÝ – Náboženství humanity jako náboženství budoucnosti	101
3. 5 EMANUEL RÁDL – Náboženství a nacionalismus	108
3. 6 EUGEN KADEŘÁVEK – Spor víry a vědy	113
3. 7 RUDOLF MÁŠA – Původ náboženství	116
3. 8 JAN B. KOZÁK – Nové pojetí ducha	120
3. 9 FRANTIŠEK LINHART – Náboženství jako hodnota	124
3. 10 BLAHOSLAV ZBOŘIL – O náboženství budoucnosti	131

3. 11 EMILIÁN SOUKUP – Katolicismus jako nejvyšší forma náboženství a kultury	135
3. 12 VLADIMÍR HOPPE – Intuitivní zkušenost boha	140
3. 13 MILAN MACHOVEC – Nenáboženské pojetí Ježíše a křesťanství	145
3. 14 VÍTĚZSLAV GARDAVSKÝ – O „smrti“ boha	150
3. 15 LADISLAV HEJDÁNEK – Polemiky o víře a filozofii	156
3. 16 OTAKAR FUNDA – Nenáboženská interpretace náboženství	162
3. 17 JAN SOKOL – Člověk a náboženství	167
3. 18 Další představitelé české filozofie náboženství tváří v tvář polistopadovým změnám	171

se můžete přihlásit buď přímým Wi-Fi Eduroam. Z prostor mimo onliním přístupem zadáním využívat pouze prosířednictvím

ni.cz
1 zdrojích a ve fyzických

.. Lze v něm vyhledávat el.
né texty o prohledávat obsah

áclov Trunec

ná síť, připojení **bez hesla**)
e přihlásit:
ž)
eduroam)

vizuální technikou, studovnu
ě na recepci.

ly/tymovka

š se otevírají pomocí studentské
sující kartu náhradní. Sitrška je
lou být uschována do roletové
I otevírací dobu jako knihovna,

e ZAVŘENO

120 221 619 338

v. 2 (únar 2017)

3. 15 LADISLAV HEJDÁNEK – Polemiky o víře a filozofii

Protestantská poválečná teologie⁴⁰⁸ se na rozdíl od některých odvážnějších pokusů meziválečných⁴⁰⁹ vzdala pokusů o formulování *Philosophia christiana*, jak tomu bylo a je v teologii katolické. Nicméně za pozoruhodný pokus o filozofickou reflexi víry lze považovat zejména práce Ladislava Hejdánka (*1927), který vyrůstal pod silným vlivem česko-bratrské rodinné tradice.⁴¹⁰ Během filozofických studií jej filozoficky ovlivnil také Jan B. Kozák (1888–1974), zejména přednáškami o logice. Avšak Kozákův odvrát od teologie Hejdánek hodnotil jako nepřesvědčivý, teologicky diletantský a dokonce jako krok zpět za Masaryka. Dále Hejdánka ovlivnil zejména Jan Patočka (1907–1977), avšak zůstával ve střehu k otázkám, které se týkaly jeho názorů na víru, evangelium a křesťanství. Zejména Patočkův názor, že filozof nemůže věřit a věřící nemůže být filozofem, byl pro Hejdánka zásadně nepřijatelným. Mezi filozofy Hejdánka nejvíce ovlivnil Emanuel Rádl (1873–1942), z teologů ve filozofii velice dobře orientovaný Josef B. Souček (1902–1972) a také Josef L. Hromádka (1889–1969). Zejména jej pak ovlivnila Hromádkova myšlenka, že reformace dosud nevytvořila svou vlastní filozofii.

Hejdánek myšlenku definitivní křesťanské filozofie odmítl v přesvědčení, že filozofii „nemůže být žádným apriorním způsobem odepřena možnost věcného a legitimního přístupu ke křesťanství“.⁴¹¹ Křesťanská zvěst se ale současně nemůže stát jakýmsi počátkem filozofie. Funkce filozofie v křesťanském myšlení i teologii spočívá v reflexi a v porozumění filozofickým kategoriím v nich obsažených.

---

⁴⁰⁸ Podrobněji v Souček, J. B.: *Theologie a filosofie* (1944); Lochman, J. M.: *Theologie a filosofie* (1958).

⁴⁰⁹ Linhart, F.: *Náboženství a kultura*. Praha 1925; *Úvod do filosofie náboženství*. Praha 1930; Hromádka, J. L.: *Křesťanství v myšlení a životě* (1931).

⁴¹⁰ HEJDÁNEK, LADISLAV: *Filosofie a víra*. 2. rozšířené vydání, Praha 1999, s. 164.

⁴¹¹ Tamtéž, 1999, s. 130.

Smyslem filozofie je tedy porozumění, nikoli snaha konstruovat filozofické kategorie a ty implantovat do křesťanského myšlení.

V pojednání *Filosofie a víra* (1970, 1990, 1999) naznačil svoje hodnocení výpovědi žité víry a výpovědi teologické a říká, že z hlediska skutečné víry není důležitá její dogmatická verbalizace. Naopak právě dogmatické formule zakládají mnohé rozdíly napříč jednotlivými křesťanskými vyznáními. Dobře si tedy uvědomoval rozpor mezi vírou osobně prožívanou a její verbalizací, která je vždy závislá na době, okolnostech či formách myšlení, stejně tak i na vykladačích. Proto jej tyto rozpory přivedly k osobitému pokusu o filozofickou reflexi víry, kterou staví proti náboženství jako jeho kritiku.

Moderní člověk je podle Hejdánka svědkem zásadního úbytku tradic a tradičních hodnot. Svět i člověk se stávají nenáboženskými, což je mimo jiné způsobeno také rozpadem metafyzického myšlení. Dochází tedy k zesvětštění, sekularizaci, kterou chápe jako proces, jenž je plodem samé podstaty křesťanství, jeho vnitřních motivů. Jedná se však o motivy postrádající náboženskou povahu. Důležité je si také uvědomit, že sekularizace zasáhla především kultury ovlivněné křesťanstvím. Tato skutečnost znamená, že „křesťanství někde ve svém bytostném jádru není náboženství“.⁴¹² Ježíšův program proto Hejdánek nepovažuje za náboženství, i když jeho poselství je univerzální. Náboženství je totiž typické tím, že rozděluje svět a život na dvě základní oblasti, sféru sakrální a profánní, je posledním stadiem mýtu. Pro křesťanství je silná především vazba na minulost, kdežto Hejdánkovi je svou orientací na budoucnost blízký apel starozákonních proroků, vrcholící právě v Ježíšovi.

Věc víry proto nemá být spojována s náboženstvím, neboť se jeví jako protimýtická a protináboženská právě z důvodu svého zaměření na budoucnost. Myšlení víry má být tedy očištěno od každé religiozity. Namísto tradiční dogmatické a církevní víry je potřeba nové duchovní orientace. Přizpůsobování a svazování moderní dobou a pojetím pozitivistické vědy Hejdánek odmítal, avšak je potřeba, jak říká, vzdát se mnohých tradičních způsobů vyjadřování,

⁴¹² HEJDÁNEK, LADISLAV: *Filosofie a víra*. 2. rozšířené vydání, Praha 1999, s. 28.

se můžete přihlásit buď přímým Wi-Fi Eduroam. Z prostor mimo ondním přístupem zadáním využívat pouze prosřednictvím

ini.cz
v zatvořích a ve fyzických

... lze v něm vyhledávat el.
né texty o prohledávat obsah

áclov Trunec

ná síť, připojení **bez hesla**)
e přihlásit:
(z)
eduroam)

vizuální technikou, studovnu
ě na recepci.

ly/tymovka

ě se otevírají pomocí studentské
dujčit kartu náhradní. Sčkřinka je
lou být uschována do roletové
u otevírací dobu jako knihovna,

e ZAVŘENO

120 221 619 338

v. 2 (únor 2017)

protože zkušenost moderního člověka je jiná. Proto hovoří o nové interpretaci křesťanské víry, jádra evangelia a úsilí zpřístupnit ji modernímu člověku, což v jeho pojetí znamená *mluvit o bohu světsky*. Tento pokus klade na člověka zdomácnělého v křesťanském učení mimořádné nároky.

Za velmi problematické považoval především předmětné náboženské myšlení, které zplodilo představu předmětného boha. Žijeme podle něj v době nemetafyzického a nenáboženského chápání toho, co nebo kdo se v náboženství pojímá jako bůh. O bohu tedy nelze vypovídat předmětným způsobem, nicméně všechny dogmatické pravdy víry jsou na předmětném chápání založeny. Právě vazba teologie na metafyziku a pojem „boha“ je v tomto smyslu chápán nejen jakožto reálně jsoucí, ale současně jako substance, předmět, či dokonce i „věc“, a teologie je v tomto případě ontoteologií. Takové mluvení o bohu proto považoval za nemístné. Z tohoto důvodu také musíme, jak se domníval, skoncovat s tradičním pojetím metafyziky a hledat jinou cestu, jiný způsob chápání boha – vzdát se zpředměťování tam, kde není opodstatněné, usilovat o takzvané nepředmětné myšlení a pěstovat tak metafyziku zásadně jiného typu. Úsilí o novou metafyziku, o nové vycházení do neznáma však neznamená, že budoucnost je za tohoto předpokladu prázdná. Bez nové orientace se neobejde nejen filozofie, ale ani teologie v případě, že chce dát jasně najevo, že bůh není jsoucnem, ale tím, který přichází.

Vzhledem k těmto noetickým závěrům Hejdánek chápal víru především jako „*pohyb*, který se vymyká všemu trvalému a neměnnému, který přesahuje dané a vykračuje kupředu, který připravuje nové věci, novou skutečnost“, přičemž víra podstatně získává svou podobu na základě vztaženosti ke skutečnosti, ve vztahu ke světu.⁴¹³

„Víra si k svému sebepochopení musí použít představ, myšlenek a pojmových struktur, které jsou charakteristické pro určitou dobu a určitý duchovní prostor, které jsou jeho centrálnější nebo okrajovější součástí a které tak jsou zároveň

---

⁴¹³ HEJDÁNEK, LADISLAV: *Filozofie a víra*. 2. rozšířené vydání, Praha 1999, s. 12.

významným prostředkem komunikace víry se světem, v němž se má osvědčit právě jako víra. Sebepochopení víry není tedy možné jinak než jako pochopení světa, skutečnosti."⁴¹⁴

Víra je především pohyb, který je vázán na dějiny, člověka, společnost, svět, a proto lze vůbec hovořit o dějinnosti víry a dějiny víry dokonce sledovat a rozpoznávat. Víra také není na historických souvislostech nezávislá, ale současně jimi ani není definitivně určena. Je jí vlastní transcendování konkrétních existenciálních situací. Hejdánek však víru nepovažoval za izraelský vynález, spíše za fenomén obecně antropologický

Pokud jde o význam historického Ježíše, Hejdánek kladl důraz především na Ježíše jakožto člověka, přičemž jeho christologické chápání by dokonce mohlo vést k umenšení jeho skutečného významu. Ježíše člověka chápal jako nositele boží pravdy a poznání jeho vlivu nás v samotném důsledku osvobozuje od tradiční dogmatické víry a ukazuje její hlubší perspektivy. Nešlo mu tedy o negaci hlásaného Ježíše, ale o důraz na Ježíše historického, jeho život a učení, jinak řečeno ježíšovství. A právě ono ježíšovství lze považovat za snahu o radikální překročení hranice tradičního pojetí židovské víry. Právě takový Ježíš je pokračovatelem prorocké praxe, cesty, která vede k nahlížení nového, je cestou kupředu. Křesťanství je v tomto smyslu cestou, nikoli stanovištěm, definitivní pozicí, říká Hejdánek. Křesťanská víra proto nemůže ustrnout v předmětnosti, v žádné předmětné události. Každá forma víry však ke svému sebevyjádření potřebuje myšlenkové a pojmové struktury, které jsou charakteristické pro danou epochu i kulturní tradici. Víra má být vztažena k budoucnosti, nikoli k minulosti a kultu, má transcendovat svůj daný stav, prolamovat přítomnou podobu. „Věřit tedy znamená mít budoucnost“ či jinak řečeno „víra žije z budoucnosti“.⁴¹⁵ Ježíš pro naši víru

⁴¹⁴ HEJDÁNEK, LADISLAV: *Filosofie a víra*. 2. rozšířené vydání, Praha 1999, s. 37–38.

⁴¹⁵ Tamtéž, Praha 1999, s. 50.

se můžete přihlásit buď přímým Wi-Fi, Eduroam. Z prostor mimo fonální přístupem zadáním využívat pouze prostřednictvím

jni.cz
h zdrojích a ve fyzických

K. Lze v něm vyhledávat el.
né texty o prohledávat obsah

áclov Trunec

zná síť, připojení bez hesla)
se přihlásit:
čů)
eduroam)

vizuální technikou, studovnu
ně na recepci.

.ly/tymovka

ě se otevírají pomocí studentské
ipůjčit kartu náhradní. Skříňka je
hou být uschována do roletové
u otevírací dobu jako knihovna,

ie ZAVŘENO

420 221 619 338

„není žádným ‚předmětem‘, není také žádným pravzorem, žádným archetypem k přesnému napodobování. Následovat Krista (lat. *imitatio Christi*) neznamena napodobovat jeho historickou fakticitu, nýbrž ve vlastní živé víře navazovat na jeho víru a na ducha jeho činů a slov“.⁴¹⁶

Neorientovat se na zpředmětněné formy víry, na obrazy a myšlenkové struktury, ale usilovat o svobodné rozvrhování směrem k budoucnosti, zakládá legitimitu navazování na Ježíšův „model“ víry, který nepředává nic předmětného a věcného. Nová interpretace křesťanství musí být ne-náboženská a ne-metafyzická, a tak schopná oslovit současného člověka. Teologie se však nedovede obejít bez filozofického aparátu vždy, když usiluje podat reflexi povahy víry. Je potřeba na živou víru navazovat, nikoli ji tradovat, což je také předpoklad budoucí křesťanské jednoty, nikoli divergence. Podle Hejdánka křesťanská víra překračuje náboženské křesťanství, není náboženská, ale křesťanská. V židovství i v křesťanství lze sledovat výrazně protináboženskou tradici, pro židovství typickou například v prorocké praxi.

Žádné z náboženství podle Hejdánka také nelze považovat za zjevené, od boha dané, neboť každé z nich je lidskou záležitostí a součástí tohoto světa. Avšak křesťanství není ve svém jádru náboženstvím, i když navenek jako náboženství vystupovalo či četné náboženské rysy přijalo. V jedné věci musí být podle Hejdánka jasno: „Náboženství nic není a nic neprospívá. Náboženství je folklór; spravedlivý však z víry živ bude.“⁴¹⁷

A protože každý výrok o bohu v sobě obsahuje i výpovědi o člověku a světě, navrhuje vypovídat o bohu skrze nepředmětné komponenty. Hejdánek se v jisté návaznosti na J. L. Hromádku a E. Rádlu přikláněl rovněž k tomu, aby se namísto pojmu „bůh“ při pokusech o novou interpretaci křesťanství používal pojem „pravda“, před kterou je potřeba mlčet, aby promluvila sama.⁴¹⁸ Avšak místem, kde dochází k onomu vzájemnému setkávání, je právě víra, nikoli

---

⁴¹⁶ HEJDÁNEK, LADISLAV: *Filosofie a víra*. 2. rozšířené vydání, Praha 1999, s. 51.

⁴¹⁷ Tamtéž, 1999, s. 56.

⁴¹⁸ HEJDÁNEK, LADISLAV: *Filosofie a víra*. 2. rozšířené vydání, Praha 1999, s. 137.

věda či filozofie. Víra pak neomezuje, ale především inspiruje filozofa k takovým myšlenkovým formám, ve kterých by se dokonaleji a zřetelněji ukázala pravda.⁴¹⁹

---

⁴¹⁹ Tamtéž, 1999, s. 203.

---

se můžete připojit buď přímým Wi-Fi, Eduroam. Z prostor mimo londýnům přístupem zadáním využívat pouze prostřednictvím

ini.cz
a zariadení a ve fyzických

č. Lze v něm vyhledávat el.
né texty o prohledávat obsah

áclav Trunec

ná síť, připojení **bez hesla**)
ie přihlásit:
že)
eduroam)

vizuální technikou, studovnu
ě na recepci.

ly/tymovka

š se otevírají pomocí studentské
dujčit kartu náhradní. Skříňka je
lou být uschována do roletové
J otevírací dobu jako knihovna,

---

e ZAVŘENO

120 221 619 338

ÚVOD DO ČESKÉ FILOZOFIE NÁBOŽENSTVÍ

Autor: Tomáš Bubík
Vydavatel: Univerzita Pardubice
Odpovědná redaktorka: Ludmila Faitová
Jazyková korektura: Tereza Horáková-Hejduková
Grafická úprava obálky: Jan Blažíček
Tisk: Tiskařské středisko UPa

Adresa redakce:
Fakulta filozofická
Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
Tel. 466 036 532

Vydání: první
Rok vydání: 2009
Náklad: 200 ks
Počet stran: 182

ISBN 978-80-7395-186-3

---

se můžete přihlásit buď přímým Wi-Fi Eduroam. Z prostor mimo ondním přístupem zadáním využívat pouze prostřednictvím

ni.cz
i zdrojích a ve fyzických

.. Lze v něm vyhledávat el.
né texty o prohledávat obsah

člavi Trunec

ná síť, připojení **bez hesla**)
e přihlásit:
(z)
eduroam)

vizování technikou, studovnu
ě na recepci.

ly/tymovka

š se otevírají pomocí studentské
ující kartu náhradní. Sčítka je
lou být uschována do roletové
i otevírací dobu jako knihovna,

---

z ZAVŘENO

20 221 619 338

v. 2 (únor 2017)

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze

255347885

